

Rozpad katolicity Sokratovy filosofie

Roman Cardal

26. septembra 2023 ✚ Spoločnosť ✚ CZ, Filozofia

predchádzajúca časť:

Katolicizmus v predkřesťanskej dobe

Temná včstba pred súdom

Pri četbe Platónem sepsaného „protokolu“ z procesu se Sokratem narážime na pasáž, v níž se odsouzený vyjadřuje k vynesenému rozsudku. Bez obalu deklaruje, že se stal obětí záměrného justičního „omylu“, jehož jediným cílem bylo odstranění jeho osoby. Protože se jeho působení v Aténách stalo nesnesitelné pro mnoho významných občanů, bylo proti němu zakročeno nekompromisním způsobem. Strůjci tohoto konečného řešení chtěli opět nastolit „klid a pořádek“ tím, že se zbaví člověka, který se sám přirovnával k obtížnému „ovádu“, jenž popichuje línou „kobylu“ symbolizující aténskou obec.

Sokrates však předpověděl, že se jeho fyzická eliminace *mine zamýšleným účinkem*: „Co bude dále, o tom se mi chce dát vám včstbu, vám, kteří jste mě odsoudili. Vždyť jsem již v tom stavu, v kterém lidé nejvíce včstí, totiž, když mají zemřít. Pravím tedy vám, mužové, kteří jste mi vzali život, že na vás přijde trest hned po mé smrti, a to mnohem těžší, u Dia, než je ten, kterým jste mi vzali život. Vy jste to totiž udělali v domněnání, že se zbavíte nutnosti podrobovat zkoušce svůj život, ale dopadne vám to, jak já soudím, právě naopak. Ještě více bude těch, kteří vás budou zkoušet – já jsem je nyní zdržoval a vy jste to nepozorovali – a budou tím obtížnější, čím jsou mladší, a vy se budete tím více horšit.“

Smrt Sokrata

zdroj: pixabay.com

Poněkud zvláštní přátelé

Sokrates tedy předpověděl, že po jeho odchodu ze scény veřejného aténského života na ni nastoupí lidé, kteří budou v jeho díle pokračovat a kteří na vynucovaný „klid a pořádek“ nebudou brát žádný ohled. Koho tím měl na mysli? Pro zodpovězení této otázky se musíme rozhlédnout po okruhu Sokratových přátel. Jednalo se o *docela zvláštní společnost*, jež sestávala z nevšedních jedinců. To, co na výše citovaných

sloveh zaráží, je poznámka jejich autora o tom, že je dosud *zdržoval*, tedy že jim nedovoloval, aby se pouštěli do veřejného působení. Proč jim ale vůbec ukládal takové omezení? A jak je možné, že ho v tom tito jedinci poslouchali?

O nevšednosti lidí z blízkého Sokratova okolí svědčí to, že řada z nich po jeho smrti založila *vlastní filosofické školy* a výrazným způsobem tak zasáhla do tehdejšího veřejného života. O Platónovi, zakladateli slavné Akademie, se zde zmiňovat nemusíme. Pro účel našeho výkladu je zajímavější jiný příklad. Byl jím *Antisthenes*, zakladatel *kynické školy*, který byl Sokratovou osobností přitahován tak silně, že denně absolvoval cestu z přístavu Pireus do centra Atén a zpět, aby mohl být v pravidelném styku se svým mistrem. Musel tedy den co den překonávat více než 20 kilometrů cesty, což je dostatečně výmluvným znamením jeho oddanosti Sokratově osobě. Jak je patrné z jeho následného působení, nejvíce ho na jeho učiteli fascinovala *svoboda*, kterou ve svém myšlení a jednání uplatňoval. Antisthenes se domníval, že musí jeho odkaz rozvíjet *zvýšeným důrazem* na tuto hodnotu.

Právě na Antisthenově případě se ukazuje, jak obtížné bylo předat komplexní Sokratovo poselství následným generacím. V této souvislosti není bez významu si všimnout, že proti očekávání nepanovaly mezi Sokratovými žáky nekonfliktní vztahy. Ačkoliv jejich mistr hodnotu přátelství velmi vyzdvihoval, mezi některými jeho následovníky klíčil zárodek nepřátelství a neshody. Po Sokratově smrti se jasně ukázalo, že každý z učedníků chápal svého učitele *zásadně jinak*, což se nepochybně projevilo na vztahu mezi Antisthenem a Platónem. Jejich filosofická pojetí člověka a skutečnosti byla *naprosto protikladná* a *princeps kynycorum* posměchem na adresu Platóna rozhodně nešetřil.

Zatímco byl Sokrates výrazně *společenským člověkem*, nelze Antisthena a jeho následníky (například Dionýsa ze Synopy) označit jinak než jako *těžké asociály*. Svobodu, kterou na Sokratovi obdivovali, chápali *na rozdíl od něj v neslučitelném kontrastu* se společenským životem. Tvrdili, že společnost svými nároky *omezuje jedince* a brání mu ve svobodném rozvoji jeho existence. Proto hájili *nekompromisní individualismus*, apolitické a asociální jednání a bojovali proti všem institucím, které ve vztahu k lidskému jedinci považovali za *útlakové*. Terčem jejich kritiky, která na sebe mnohdy brala podobu *záměrně provokativního a skandálního jednání* (např. konání svých potřeb na veřejnosti, pohlavní styk před očima všech apod.), se stala společnost jako taková, rodina, soukromý majetek, tradiční morálka a zvyky atd. Jak známo, nesli velmi těžce, že Sokrates byl ženatým mužem majícím vlastní rodinu a proto rozšířili pověst o zlé povaze jeho manželky Xantipy.

O úspěšnosti této denigrační kampaně svědčí i to, že pojem „Xantipy“ jako běsné domácí fúrie překoval věky a stal se součástí „příslowečné moudrosti“ následných generací. Na tom je patrné, že katolicismus (celistvost) původního, inspiračního zdroje musel za daných okolností uvolnit prostor *herezi* (jednostrannému výběru), v němž se různé momenty (jedinec-společnost, svoboda-nutnost...) dostaly *do vzájemného protikladu* a *ztratily tak svou jednotu*, kterou měly v mimořádném Sokratově postoji.

K okruhu Sokratových blízkých patřili též Xenofon, Aristipos, Euklid z Megary, Fedón a další. I s jejich jmény (kromě Xenofona) jsou spojeny nově založené filosofické školy, jejichž zaměření byla *zásadně rozdílná*. Z jednoho pramene Sokratova učení tak vytryskla řada toků, z nichž se každý ubíral zcela jiným směrem. Tato odlišnost až protikladnost v názorech Sokratových žáků souvisela *s jejich povahovými rysy*, které je strhávaly do extrémních a jednostranných pozic. Sokrates musel tento fakt vnímat a protože si

uvědomoval, že se jedná o nadané jedince s excentrickými rysy, vynakládal nemalé úsilí na to, aby jim *bránil ve veřejném vystupování*. Ze své vlastní zkušenosti mu bylo zřejmé, jak těžké je v sobě spoutat nespořádané tendence pomocí ctností a měl patrně odůvodněné pochyby, zda se to u všech jeho přátel skutečně podaří.

Po jeho smrti však tento „katechon“, tato zábrana padla, čímž se před soudem pronesená věštba naplnila. Zvláště kynický nadělali Atéňanům mnoho starostí. Založení tzv. „menších sokratovských škol“ jasně ukazuje, že v nich došlo k narušení *katolicity* (celistvosti) Sokratova filosofického myšlení a k osamostatnění protikladných tendencí, které byly ve svém původním zdroji *sloučeny v harmonickou jednotu*. Té bylo možné dosáhnout jen cestou nezměrného filosofického úsilí, které vedlo ke zisku *ctností*, o nichž platí, že udržují jimi vybaveného člověka *v bezpečné vzdálenosti od nepatřičných krajností*.

Fedón, jeden ze Sokratových přátel, vynesl na světlo svědectví, podle něhož měl i jeho slavný učitel *velmi špatné sklony*, kterých se dokázal zbavit jen díky usilovnému pěstování filosofie. Jinými slovy, podle Fedóna by se Sokrates bez filosofie stal s největší pravděpodobností *velkým zloduchem*, protože by se tyto jeho vlastnosti naplno projevíly a v kombinaci s jeho nepochybným nadáním by ho přivedly *na dráhu zločinu*. Je-li toto hodnocení pravdivé, vysvětluje, proč se Sokrates některým ze svých přátel stavěl do cesty jejich veřejného vystupování. Je pozoruhodné, že se k této záležitosti vyjadřuje i Hegel, který ve svých *Dějínách filosofie* píše: „Je známo, že Sokratovo vzezření nasvědčuje, že jeho přirozené vášně byly *odporné a nízké*, že však Sokrates, jak to i sám říká, je spoutal.“

Důležitost filosofie pro lidský život se tím stává ještě patrnější, neboť se na ní můžeme dívat jako na sílu, která zabraňuje nedobrým tendencím v našem nitru v tom, aby dozrály do trpkých plodů.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/rozpad-katolicity-sokratovy-filosofie/>